

Tentoonstelling 'Het boek van het gedrukte boek. Een visuele geschiedenis.'

Universiteit Amsterdam - 8 februari-13 mei 2012

Lezers weten hoe de visuele kwaliteit van boekpublicaties er de laatste decennia met reuzenstappen op is vooruitgegaan. Maar met deze al te tijdsgebonden perceptie verliest een mens al snel het zicht op het totale plaatje: in de geschiedenis van de boekdrukkunst zijn die ingrijpende metamorfoses — weliswaar op onthaaste wijze — nooit anders geweest. Dit is wat zowel de Amsterdamse tentoonstelling, als de (meer uitgebreide) catalogus *Het boek van het gedrukte boek. Een visuele geschiedenis*, willen laten zien.

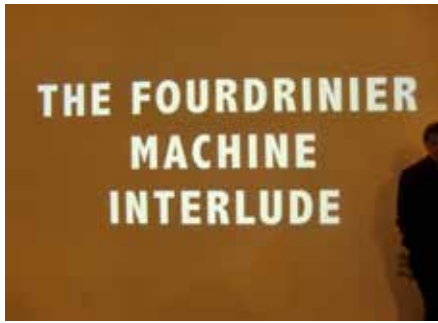
Wanneer zo'n presentatie van lay-outs ons 500 jaar in de achteruitkijkspiegel laat piepen, opent zich voor onze hongerige ogen een indrukwekkend gevarieerd landschap. Er zijn zoveel ontwikkelingen: de innovaties in grafische technieken, de onophoudelijke broederstrijd tussen de lettertypes, de verhoudingen tussen beeld en tekst, de mogelijkheden van het kleurenpalet, de afwegingen inzake esthetiek en gebruiksvriendelijkheid. Het is geen sinecure om daarop aan bezoeker en lezer een synthetische blik te gunnen.

Maar om te beginnen: de tentoonstelling is niet het boek. In de tentoonstelling botst de traditionele, chronologische ordening (in de vitrines) met een systematische schikking, gebaseerd op het Dewey Decimale Systeem (een rubriceringssysteem uit 1876 voor bibliotheken). Een bezoek aan de tentoonstelling heeft dan meer weg van een type autozoektocht. Met de flyer in de hand verkent men de ruimtes waardoorheen kijktafels uitwaaiëren, geflankeerd door video's en fotografie. De vuistdikke en grote catalogus daarentegen is een academische, chronologische encyclopedie geworden. Het verhaal vertelt de visuele geschiedenis van het boek in de diverse vormgevingen, of

het nu gaat over naslagwerken, beeldboeken, bibliografische uitgaven of wegwerp-pockets. Het vangt uiteraard aan bij de vijftiende-eeuwse uitvinding en verspreiding van de drukkunst van een Johann Gutenberg over een Nicolas Jenson tot een Aldus Manutius. Het was de periode van de handmatige decoratie en belettering. In de zestiende eeuw zorgde de kopergravure voor een grotere nauwkeurigheid van de afbeeldingen, zoals in de uitzonderlijke vormgeving van de *Theuerdank* (1519), een autobiografie van de Rooms-Duitse keizer Maximiliaan I in de vorm van een middeleeuwse ridderroman. De prenten verraden de invloed van Albrecht Dürer. We zien dan ook de

definitieve Fraktur als font verschijnen die vier eeuwen zal domineren. In de *De Humani corporis fabrica* (1543) van Andreas Vesalius lenen grote houtsnedden zich om de geboorte van de moderne anatomie vorm te geven. Christoffel Plantijn omgeeft de afbeeldingen in zijn *Emblemata* (1565) met losse sierstukjes. Het is dan een Franse gewoonte om teksten en afbeeldingen in te kaderen om zo een typografische eenheid te realiseren. In de zeventiende-eeuwse gouden eeuw nam Nederland het voortouw: de uitgave van de in het buitenland verboden werken van Copernicus in 1617 door Willem Jansz Blaeu of de publicatie van verboden werken van Descartes, Spinoza, Bayle, e.a. Het protestantse idee dat leken de Bijbel moesten lezen, vroeg om kleinere, betaalbare Bijbels. De eerste kranten werden gedrukt door Broer Jansz en Joris Veselar. In de achttiende eeuw zal de *Imprimerie Royale* te Parijs de rococo-stijl met zijn overdadige ornamentiek ook in de typografie doordrukken, onder andere in de bloemornamenten van de lettersnijder- en gieter Pierre-Simon Fournier. Denken we ook aan de mysterieuze Carceri van Piranesi, die werkte als etser, graveur, architect en archeoloog. Ook de *Encyclopédie* van Diderot en d'Alembert ziet dan het levenslicht. Pas later in de eeuw verandert de lay-out naar

meer wit in de marges, de interlinie, de woordafstanden en de ruimte rondom leestekens. De lithografie in de negentiende eeuw gaf een grote vrijheid door rechtstreeks op de steen te kunnen tekenen, plus de geschiktheid voor kleurendruk. Maar uiteraard de fotografie tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw zal het mogelijk maken afbeeldingen op grote schaal in druk te reproduceren. In de twintigste eeuw maken de organische verlichtingen van de art nouveau furor, om later plaats te maken voor dada, Bauhaus en de Internationale Style.

In deze catalogus is elke dubbele pagina gevuld met vooral centraal-gepositieerd kwalitatief fotomateriaal van het opengeslagen boek of de cover, met aan de rand een historisch-informatieve kolom en een korte precisering plus beeldfragment van het betreffende lettertype. Op deze wijze is het meer een gespecialiseerd naslagwerk geworden, dan wel een vlot leesbaar hebbeding voor de modale leek. Van een overzicht van de beeldende merites van historische publicaties, zou men toch een meer creatieve en inventieve presentatie mogen verwachten. Wanneer men bijvoorbeeld in het laatste hoofdstuk 'Postmodernisme' een schare nieuwlichters qua boekontwerp — en niet de minsten — als Paula Scher, Stefan Sagmeister en Irma Boom de revue laat passeren, dringt de vraag zich onwillekeurig op: waarom hebben de initiatiefnemers niet van de actuele know-how van dergelijk hedendaags boekontwerp gebruik gemaakt om hun boek te bakken? De steriele vormgeving van deze uitgave zelf doet eerder denken aan de ontwerpen van een Eric Gill of een Jan van Krimpen uit de jaren dertig van de vorige eeuw.

Joannes Késenne

> **Het boek van het gedrukte boek. Een visuele geschiedenis / M. Lommen.- Amsterdam, Tielt, Naarden: Uitg. Lannoo, Amsterdam University Press, VK Projects, 2012**

FAAD studievoormiddag
Vrije Universiteit Brussel - 31 maart 2012

Schatkamers voor de eeuwigheid? Depotbeheer in een veranderend kader

De jaarlijkse studievoormiddag van het Forum voor Afgestudeerden Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer (FAAD) ging dit jaar door op 31 maart in de promotiezaal van de Vrije Universiteit Brussel. Na het voorwoordje van voorzitter ad interim Dieter Viaene en de voorzitter van de opleiding Archivistiek Frank Scheelings waren er drie sprekers en één centraal thema: depotbeheer.

De eerste spreker, **Hannes Vanhauwaert** (Stads- en OCMW-archief Tielt), bracht een lezing over depotbeheer voor beginners (niet te verwarren met 'voor dummies'). Aan de hand van herkenbare voorbeelden, duidde hij de problematiek van de beginnende archivaris die wordt geconfronteerd met een onbestaand depotbeheer. Aandachtspunten zijn onder andere: draagkracht (voorkomt dat het archief zich zonder veel moeite verplaatst van zolder naar gemeentelijke balzaal), bereikbaarheid (een uitklapbaar laddertje is niet geschikt om een overdracht van 40 meter naar de archiefzolder te brengen), opstelling en kwaliteit van de rekken (voorkomt een nieuw wereldrecord op Domino Day), sleutelbeheer (archiefruimte is geen fietsenstalling), enzovoort.

Frank Herman (Provincie Antwerpen) trachtte met zijn uiteenzetting het grotere plaatje te schetsen. Meer bepaald wees hij op de mogelijkheden inzake depotbeheer op bovenlokaal niveau. In zijn case verduidelijkte hij de ontwikkeling van het depotbeleid en de regierol die de Provincie Antwerpen speelt. Ondanks de nog prille werking wordt er niet alleen advies verleend en ondersteuning geboden aan diverse erfgoedinstellingen, maar faciliteert de Provincie ook de regionale netwerking. Zo is een van de uitdagingen voor 2012 het ontwikkelen van een digitaal registratie- en inventarisatiesysteem voor alle erfgoedbeheerders in de provincie Antwerpen.

Tot slot gaf **Dries Vandaele** (Coördinerende archiefdienst, Afdeling Processen Informatiebeleid, Departement Bestuurszaken, Vlaamse overheid) toelichting bij het centraal depot in Vilvoorde, waar procesgebonden

informatie (ook gekend als het semistatisch archief) van de Vlaamse overheid wordt bewaard. De beschikbare depotruimte (zo'n twintig km) wordt nu al zo efficiënt mogelijk gebruikt door middel van uniforme, gestandaardiseerde en continue berging, een aangepast depotbeheersysteem voor het beheer van semistatisch archief, enzovoort. Qua dienstverlening wordt voornamelijk gebruikgemaakt van de interne bruikleen via estafette. Op termijn wil men tevens een scanning on demand-service opstarten. Op een antwoord op de vraag naar het kostenplaatje van het depot en de bijhorende diensten is het echter wachten tot dit besproken is binnen de Vlaamse regering. Wordt vervolgd dus.

De studievoormiddag, die ook gold als algemene vergadering, werd afgerond met de uitslag van de verkiezing van de nieuwe stuurgroep. Deze werd unaniem verkozen voor een periode van vier jaar (2012-2016). Samenstelling van de nieuwe stuurgroep: Dieter Viaene (voorzitter), Ward Vansteenkiste (secretaris), Stephanie Aertsens, Valerie Gheysens, Frank Scheelings, Erica ten Hove, Wendy Van De Camp, Lawrence Van Haecke en Soizik Van Huele. Uittredende leden zijn: Mariet Calsius, Kaat Knaepen en Joke Verfaillie. Hen willen wij hartelijk danken voor hun jarenlange inzet!

Presentaties van deze studievoormiddag kunt u vinden op www.faad.be.

Ward Vansteenkiste